

Є. В. Субота,

Харківська державна академія культури, м. Харків, Україна

УПРОВАДЖЕННЯ МЕДІАОСВІТИ ТА МЕДІАГРАМОТНОСТІ В СУЧАСНУ УКРАЇНСЬКУ ОСВІТНЮ СИСТЕМУ

Є. В. Субота. Упровадження медіаосвіти та медіаграмотності в сучасну українську освітню систему

Розглянуто впровадження медіаосвіти в українську освітню систему, особливості формування медіаграмотності студентської спільноти в закладах вищої освіти. Термін «медіаосвіта» визначено як процес розвитку особистості за допомогою і на матеріалі засобів масмедіа, результатом якого є медіаграмотність. Під час дослідження ми послуговувались такими методами наукового пізнання, як аналіз, синтез, статистичний та описовий методи. Також використано аналітичні методи узагальнення різних поглядів учених з проблем розвитку медіаосвіти, медіаграмотності й медіакомпетентності. Визначено специфіку та пріоритетні напрями розвитку медіаосвіти, необхідність цілеспрямованої підготовки особистості до протидії інформаційним загрозам зовнішніх джерел. Обґрунтовано актуальність медіаграмотності як одного з головних пріоритетів державної освітньої політики з питань виховання студентської молоді. Особливості сучасного рівня розвитку освіти, особистісні комунікативні потреби, специфіка і рівень розвитку медіакультури студентів надають змоги припустити, що найприйнятнішим для ефективного впровадження наскрізної медіаграмотності в педагогічній практиці було б інтегрування курсів медійної грамотності в базові освітні програми.

Ключові слова: *медіа, медіаосвіта, медіаграмотність, медіакомпетентність, українська ідентичність.*

E. Subota. Implementation of media education and media literacy in the modern education system of Ukraine

The aim of this paper is to substantiate the prospects for the implementation of media education and media literacy in the modern Ukrainian education system. The article examines the domestic experience of implementing media into the education system, the particular features of the formation of media literacy in the students learning in higher education institutions of Ukraine. The term “media education” is defined as the process of personal development with assistance and on the material of the mass media samples resulting in shaping media literacy.

The relevance of the problem of introduction of media education and media literacy in the education sphere prompts the need to introduce the additions to the academic plan that would present relevant components that refer to the development of students' readiness for full interaction with the modern media system and media technologies usage.

The methodology. In the research, we applied such methods of scientific cognition as analysis, synthesis as well as statistical and descriptive methods. We also applied analytical methods of generalizing various scientific concepts presented by experts in media education, media literacy and media competence. It is mandatory that the introduction of lectures, relevant courses and seminars, discussion clubs for students, conferences and “round tables” on media education, and conducting various cultural and educational activities for the population on the discussed subject should be actively promoted.

The results. The specific needs and priorities of media education development have been determined in regard to the European values implying counteracting information threats from external sources. The introduction of media education in higher education institutions should become a crucial component of wise state policy. The relevance of media literacy as one of the main priorities of the state educational policy in students' education at the present stage has been defined and proved.

The topicality of this work lies in the generalization of a comprehensive strategy for the development of media education and media literacy in primary and secondary schools, in higher education institutions and public organizations.

The practical significance of this study is development of theory and improvement of the strategy of media education and media literacy in higher education.

Keywords: *media, media education, media literacy, media competence, Ukrainian national identity.*

Актуальність упровадження медіаосвіти та медіаграмотності в освітню сферу спонукає до необхідності доповнення навчальних програм доречними в кожному конкретному випадку елементами медіаосвіти, розвитку готовності студентів до повноцінної взаємодії з сучасною медіасистемою та застосування

* This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

медіатехнологій у професійній діяльності. Упровадження в систему освіти лекційних курсів, спецкурсів і спецсеминарів, створення кіноклубів для студентів, проведення конференцій та «круглих столів», присвячених питанням медіаосвіти, здійснення культурно-освітньої роботи з означеної тематики, розроблення комплексної стратегії розвитку медіаосвіти й медіаграмотності для всіх вікових і соціальних груп сприятиме розвитку інформаційного суспільства загалом і є, на наш погляд, вельми актуальним.

Постановка проблеми. У сучасному світі досить стрімко розвиваються інформаційно-телекомунікаційні технології та медійна галузь, утвердилась медіаосвітня парадигма, спрямована на формування інтелектуального, творчого розвитку особистості, здатної адаптуватися в інформаційному суспільстві, що потребує докорінних змін у змісті освіти. Реформування освітнього процесу нині — один із наріжних каменів усього навчання. Водночас дедалі більше уваги приділяється проблемам упровадження медіаосвіти й медіаграмотності в сучасну українську освітню систему. Основними завданнями статті є спроба обґрунтувати проблеми та перспективи упровадження медіаосвіти в закладах вищої освіти (ЗВО), з'ясувати основні причини недостатньо активного впровадження медіаосвіти в Україні, виявити як позитивний, так і негативний вплив засобів масової інформації на розвиток особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значна кількість наукових праць присвячена питанням специфіки навчання медіаграмотності в освітньому процесі. Медіаосвіта є предметом дослідження багатьох зарубіжних і вітчизняних учених. Зокрема, моделі, підходи та методи медіаосвіти вивчали такі науковці, як К. Безелгетт (1997), Д. Букінгем (1999), Б. Дункан (2002), Дж. Пандженте (1989), К. Ворсноп (1994) — психолого-педагогічні аспекти медіаосвіти, Б. МакМахон (2003) — морально-демократичний аспект медіаосвіти, Дж. Гербнер (1995) — модель комунікації, Л. Мастерман (1988) — принципи медіаосвіти, К. Безелгетт (1992), Е. Харт (1998) — ключові поняття медіаосвіти, К. Тайнер, Р. Хоббс (1997) — перспективи розвитку медіаосвіти. Американський науковець Р. К'юбі трактує медіаграмотність як «здатність використовувати, аналізувати, оцінювати і передавати

повідомлення (messages) у різних формах» (Kubey, 1997, с. 2). Автором першої навчальної програми з медіаосвіти вважають канадського вченого М. МакЛюена. Програма присвячена впливу медіа як особливої форми психологічної реальності на особистість (МакЛюен, 2003). На думку російського вченого О. Федорова, медіаграмотна особистість здатна критично й усвідомлено оцінювати медіатексти, дотримувати критичну дистанцію щодо популярної культури та чинити спротив маніпуляціям (Федоров, 2008).

В Україні активна інтеграція медіаосвіти в освітній простір розпочалася з 2009 р. Переломним моментом у сфері практичного впровадження медіаосвіти в Україні стало проведення Всеукраїнського експерименту з упровадження медіаосвіти в навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів (Наказ МОН, 2011). Здійснені перші освітні ініціативи, спрямовані на захист споживачів від негативного впливу засобів масової інформації, з'явилися недержавні дослідні центри, окремі видання, основним завдання яких стає аналіз медіаконтенту, чинників впливу на нього й наслідків сприйняття масової інформації для аудиторії (Чекмишев, 2003). Актуальність медіаосвіти зросла після Революції Гідності 2013–2014 рр. і активізації «гібридної війни» Росії проти України, яка, поряд з військовими діями, призвела до посилення дезінформаційної, психологічної та пропагандистської війни (Коропатник, 2016, с. 170). Україна змушена провадити політику захисту від чужого інформаційного впливу, з недостовірними або ж узагалі протилежними реальності фактами, що можуть зазнавати змін на рівні інтерпретацій. Гібридна війна, попри реальну збройну, зробила активною війну інформаційну, метою якої є спотворення інформаційного простору противника і напад на свідомість народу, що і зумовило необхідність та актуальність введення медіаосвіти в Україні (Почепцов, 2016).

Важливу роль у становленні та розвитку медіаосвіти в Україні відіграло створення Інституту екології масової інформації під керівництвом Б. Потятиника, який започаткував співробітництво з американськими медіаосвітніми асоціаціями у сфері розвитку медійної й інформаційної грамотності. Ініціатива передбачала організацію та проведення публічних лекцій, круглих столів і дискусій-

них семінарів з провідними українськими журналістами та дослідниками медіа з актуальних проблем медіаосвіти. Актуальності в цьому контексті набуває реалізація проєкта «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність» для вчителів на конкурсній основі (протокол № 4 від 2 лютого 2021 р.), започаткованого Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) спільно з Міністерством освіти і науки України та Академією Української преси й за підтримки посольств США і Великої Британії. Мета проєкту – навчити здобувачів освіти критично сприймати інформацію, протидіяти маніпуляціям, усвідомити цінність високоякісної інформації в контексті шкільної освіти.

Медіаосвіта як напрям у педагогіці охоплює дедалі більший інформаційно-освітній простір, оскільки вона спрямована на творення (самотворення) особистості. Науковці вважають, що медіаосвіта має на меті вивчення закономірностей масової комунікації й розглядається як процес навчання, освоєння медіаграмотності, тобто здатності використовувати, аналізувати й оцінювати медійну продукцію. На думку Г. Онкович, у закладах вищої освіти необхідно впроваджувати професійно-орієнтовану медіаосвіту, надавати студентам знання з медіа- та інформаційної грамотності, формувати й розвивати критичне мислення, здатності до самостійної аналітичної роботи з інформацією. Метою медіаосвіти є досягнення медіаграмотності (Онкович, 2014, с. 83). Головне завдання медіаосвіти полягає у формуванні критично мислячої, соціально активної комунікативної особистості, яка вільно й осмислено орієнтується в медіапросторі (Литвин, Робак, 2013). Учені акцентують на впровадженні медіаграмотності в практику навчання, необхідності формування в молодого покоління навичок критичного сприйняття, інтерпретації та аналізу виокремленої інформації, формуванні теоретичної моделі медіакультури, на основі якої можуть бути розроблені критерії оцінювання як окремої особи, так і суспільства загалом, підготовці студентів до викладання предметів з медіаосвіти, медіаграмотності, медіакультури; необхідності протидії зовнішній інформаційній агресії, захисту особистості від маніпулятивного впливу (Найдьонова, 2007, с. 176).

Для розуміння медіаосвітніх процесів важливе значення має Концепція впровадження медіаосвіти в Україні. Основна ідея концепції – сприяння становленню ефективної системи медіаосвіти в Україні для забезпечення загальної підготовки дітей та молоді до безпечної й ефективної взаємодії з сучасною медіасистемою. Реалізація концепції охоплює експериментальний етап (2010–2013), поступове вкорінення медіаосвіти та стандартизацію вимог до неї (2014–2016) і подальший розвиток медіаосвіти та завершення масового запровадження (2017–2020). На першому експериментальному етапі (2010–2016 рр.) проведено всеукраїнський експеримент з упровадження медіаосвіти в загальноосвітніх закладах з метою перевірки ефективності вітчизняної моделі шкільної медіаосвіти; на другому (2017–2020 рр.) відбулись поступове впровадження медіаосвіти та стандартизація її змісту, на третьому (2021–2025 рр.) – подальший розвиток медіаосвіти та забезпечення її масового впровадження (Найдьонова, Слюсаревська, 2016, с. 6). Водночас медіаосвіта розглядається як частина освітнього процесу, спрямована на формування в суспільстві медіакультури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії з сучасною системою масмедіа, включаючи як традиційні (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітні (комп'ютерно опосередковане спілкування, Інтернет, мобільна телефонія) медіа з урахуванням розвитку інформаційно-комунікаційних технологій (там само, с. 2).

Аналіз наукової літератури з обраної теми, власні наукові пошуки надають змоги трактувати медіаосвіту як процес розвитку особистості за допомогою і на матеріалі засобів масмедіа, результатом якого є медіаграмотність. Під розвитком особистості ми, насамперед, розуміємо вдосконалення аналітичних здібностей та критичного мислення, уміння самостійно аналізувати й оцінювати відповідні джерела інформації, чинити спротив маніпуляціям. Однак проблема впровадження медіаосвіти та медіаграмотності в сучасну українську освітню систему досі ще не здобула належної уваги, у науковій літературі бракує ґрунтовних досліджень зі згаданої проблематики. Зазначимо, що загальноприйнятої методики організації занять з медіаосвіти у ЗВО поки що немає. Це спонукає нас зосередити свою увагу на особли-

востях інтеграції медіа та форми її впровадження в освітню систему.

Під час дослідження ми послуговувались такими методами наукового пізнання, як аналіз, синтез, статистичний та описовий методи. Також використано аналітичні методи узагальнення різних поглядів учених з проблем розвитку медіаосвіти, медіаграмотності й медіакомпетентності.

Мета статті – обґрунтувати перспективи впровадження медіаосвіти та медіаграмотності в сучасну українську освітню систему. У зв'язку з наведеною метою, виникає необхідність дослідити, який вплив має впровадження концепції медіаінформаційної грамотності на молоде покоління, яке досконало володіє сучасними цифровими технологіями.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стан розвитку медіаосвіти в Україні нині здебільшого неусвідомлений та несистемний. Труднощі розвитку медіаосвіти на сучасному етапі пов'язані передусім з відсутністю організації педагогічної підготовки фахівців з медіаосвіти; з інертністю керівництва ЗВО, яке повинно ініціювати реальні дії для читання медіаосвітніх курсів; відсутність уваги до актуальних проблем медіапедагогіки Міністерства освіти. Упровадження медіаосвіти у ЗВО має стати елементом продуманої державної політики.

Під впливом інформаційних технологій означуються нові перспективи для підвищення культури споживачів масмедіа, їх обізнаності у світі інформації. Людство дедалі активніше сприяє вдосконаленню цифрових технологій (Інтернету широких можливостей, розумного інтелекту, смартфонів та різних гаджетів, web-технологій тощо), що закономірно активізує медіапростір (книги, ЗМІ, радіо і телебачення). У зв'язку з цим, вважаємо за необхідне звернути увагу на потребу створення на базі суспільного телебачення культурно-освітнього телеканалу з метою реалізації соціокультурних, виховних, компенсаторних, інформаційно-просвітницьких, медійних програм. Водночас місія телевізійного освітнього каналу має бути пов'язана з просвітницькою діяльністю для широкої аудиторії, зокрема всіх суб'єктів, котрі безпосередньо чи опосередковано беруть участь в освітньому процесі. Особливості сучасного рівня розвитку освіти, особистісні комунікативні потреби, специфіка і рівень розвитку медіакультури

студентів надають змоги припустити, що найприйнятнішим для ефективного впровадження наскрізної медіаосвіти та медіаграмотності було би створення пізнавально-просвітницьких центрів для реалізації перспективних напрямів у сфері медіакомунікацій. Хоча сучасний глядач проводить менше часу за переглядом телебачення, саме воно, попри різні платформи і напрями, повинно виражати й реалізувати головні засади загальнолюдських цінностей, сприяти розкриттю всього творчого потенціалу громадянського суспільства з погляду національної ідеї. Особливо підкреслюється, що національна ідея, а також національна свідомість, культура, духовність повинні об'єднувати та згуртовувати суспільство (Морарь, 2018), з чим ми повністю погоджуємося. В умовах інформатизації сучасного суспільства особливої актуальності набуває формування обізнаної в інформаційному середовищі особистості.

Виникнення глобальної та інтерактивної комунікаційної галузі, широка інтеграція масмедіа в життя багатьох верств суспільства потребує нових, прогресивних підходів до підвищення ефективності процесу навчання, розвитку самостійного критичного мислення студентів, уміння аналізувати й оцінювати медіаінформацію. Використання електронних і цифрових технологій має як позитивні наслідки (навчає, виховує, розвиває, соціалізує, розважає, дає відпочинок, удосконалює навички міжособистісного спілкування тощо), так і негативні (відбувається поступове послаблення психологічного захисту особистості, зниження здатності до критичного сприйняття медіаповідомлень), що робить сучасні ЗМІ ефективним фактором впливу на свідомість споживачів інформації. Особливо це стосується молоді як найактивнішої частини населення в контексті використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Передусім ідеться про сферу освіти та дозвілля. Масмедіа завбачливо використовують у своїх інтересах соціалізацію молодого покоління як соціальної групи, де кожен прагне до самовираження, пошуку свого місця в суспільстві й активно шукає одноподумців і прихильників серед своєї вікової групи. Масмедіа, орієнтуючись на молодіжну аудиторію, у своїй роботі звертають увагу і на такі риси характеру юного покоління, як допитливість, довірливість, співчуття, взає-

модопомога. Відсутність у молоді, через брак освіченості, життєвого досвіду, своєрідного захисного бар'єру — критичного ставлення до поширеної масмедіа інформації — може призвести як до порушення нестійкої психіки, так і до утвердження шкідливих життєвих орієнтирів. Використання упередженої, недоброякісної медіапродукції із сумнівними ідеологічними засадами може мати непередбачуваний результат для суспільства загалом. Це потрібно враховувати як у діяльності масмедіа, так і під час організації сучасної медіаосвіти як найефективнішого чинника в процесі адаптації молоді до викликів глобальної інформатизації, що надає можливості добирати інформацію як для широкого загалу, так і для окремих суспільних груп чи персоналій (Субота, 2019, с. 354).

Для поширення медіаосвіти необхідна, як зауважує О. Федоров, консолідація педагогічних ЗВО, факультетів журналістики, медіапедагогів-експериментаторів, а також медійного співтовариства (Федоров, 2008, с. 40). Основний акцент зроблено на інтеграцію медіаосвіти та медіаграмотності в освітній процес. Однак упровадження медіаосвіти в освітній процес ЗВО України відбувається поступово та визначається передусім соціально-економічними й соціально-політичними причинами. Цьому сприяють немало чинників, зокрема:

- 1) темпи науково-дослідної роботи у сфері медіаосвіти все ще відстають від потреб сучасного суспільства;
- 2) медіаосвіта не є обов'язковою (за винятком спеціалізованих ЗВО, шкіл і факультетів, орієнтованих на підготовку професіоналів у сфері медіа);
- 3) медіаосвіта в школах розвинена слабо і може бути як інтегрованою в базові предмети, так і автономною (факультативною);
- 4) медіаосвіта студентів педагогічних ЗВО і вчителів також не є обов'язковою й поки що не повністю впроваджена на практиці;
- 5) відсутністю належної кількості фахівців у сфері медіаосвіти, медіаосвітніх технологій, новітніх методів і форм навчання.

Брак належної уваги до питань підготовки кадрів для медіаосвіти, міждисциплінарних досліджень з проблем медіакомпетентності негативно впливає на формування духовної культури, соціального й особистісного розвитку студентської молоді. Саме тому необ-

хідно сприяти впровадженню в систему освіти спецкурсів, спецсеминарів, гуртків, секцій, творчих лабораторій, проведенню конференцій та «круглих столів», присвячених питанням медіаосвіти, а також здійсненню культурно-освітньої роботи серед молоді з означеної тематики. Навчання з медіа- та інформаційної грамотності відбувається в такий спосіб, щоби студенти могли самостійно розвивати свої знання та послуговуватися ними не лише на студентській лаві, а й упродовж усього життя для підтримання належного рівня професійної компетентності (Онкович, 2014, с. 84). Зазначимо, що методика організації занять з медіаосвіти ґрунтується на проблемних, ігрових, рольових та інших формах навчання, які розвивають індивідуальність студентів, самостійність їхнього мислення, їхні творчі здібності.

З іншого боку, медіаосвіта виступає фундаментальною складовою інформаційної безпеки країни, національної ідентичності, реалізації внутрішньої і зовнішньої політики держави. Вона повинна бути наявною як у початковій, так і вищій школі, забезпечуючи потребу молодого покоління у відповідному рівні знань цієї сфери. Медіаосвіта не повинна відігравати пропагандистську чи ідеологічну ролі, вона покликана стати ефективним інструментом у вихованні патріотизму, сприяти молоді в пошуку свого місця в системі трудових відносин, надавати їм можливості залишатися самим собою — талановитою особистістю, допомогти віднайти психологічні бар'єри, які запобігатимуть подальшому поширенню в масах медіазалежності.

Тому необхідно створити таку освітню систему, яка дозволяла б долати наслідки та ефективно протидіяти інформаційній агресії, що ведеться проти України. Практична мета освітньої системи має забезпечувати (формувати) розвиток здібностей до сприйняття й аргументованої оцінки інформації, самостійність суджень, критичне мислення, естетичний смак. Ці завдання збігаються з основними завданнями медіаосвіти: розвивати здатність до критичного мислення/критичної автономії особистості; розвивати здібності до сприйняття, ідентифікації, інтерпретації, декодування, оцінки, розуміння, аналізу медіатекстів; розвивати знання соціальних, культурних, політичних і економічних сенсів і підтекстів функціонування медіа в соціумі

й медіатекстів; розвивати знання й вміння, необхідні для повноцінного сприйняття та аналізу медіатекстів, соціокультурного розвитку творчої особистості.

Ефективне впровадження елементів медіаосвіти в навчально-виховний процес, впровадження новітніми технологіями, розробка нових навчально-методичних матеріалів у сфері медіаосвіти є необхідними засобами забезпечення успішності цієї нової навчальної дисципліни в Україні. Отже, перспективами впровадження медіаосвіти та медіаграмотності в сучасну українську освітню систему є підготовка молоді до результативної взаємодії з масмедіа.

Висновки. Таким чином, упровадження медіаосвіти в ЗВО має стати елементом продуманої державної політики. Для цього необхідно активно використовувати можливості, які нині надають різні медіаресурси та Інтернет. Водночас проблема полягає в тому, що не кожен у цьому інформаційному потоці здатен віднайти потрібні джерела, проаналізувати знайдене і використати в потрібному контексті. Здатність майбутніх фахівців оперативно розпоряджатися інформаційним ресурсом у майбутньому стане важливим елементом під час визначення професійної придатності.

Зазначено, що труднощі розвитку медіаосвіти на сучасному етапі пов'язані передусім з відсутністю організації педагогічної підготовки фахівців з медіаосвіти; з інертністю керівництва ЗВО, яке має ініціювати створення медіаосвітніх курсів. До того ж *органічне поєднання* процесу навчання у ЗВО з програмою медіаосвіти поліпшить ефективність підготовки майбутніх спеціалістів. У зв'язку з цим, необхідно приділяти належну увагу питанням підготовки освітніх та педагогічних кадрів для медіаосвіти, міждисциплінарних досліджень з проблем медіакомпетентності. Саме їм належить упроваджувати нові навчально-методичні матеріали з медіаосвіти. Цей навчально-освітницький ланцюг повинен діяти безперервно, закладаючи таким чином надійну основу для продуктивної діяльності особистості в сучасному глобальному світі.

Перспективи подальших досліджень. Актуальність проблеми впровадження медіаосвіти й медіаграмотності в освітню сферу спонукає до необхідності доповнення навчальних програм доречними в кожному конкретному випадку елементами медіаосві-

ти, розвитку готовності студентів до повноцінної взаємодії з сучасною медіасистемою та застосування медіатехнологій у професійній діяльності. Розроблення комплексної стратегії розвитку медіаосвіти та медіаграмотності для всіх вікових і соціальних груп сприятиме розвитку інформаційного суспільства загалом і є, на наш погляд, вельми актуальним.

Список посилань

- Коропатник, М. М. (2016). Медіаосвіта в Україні: історія і сьогодення. *Сіверянський літопис*, 3, 159–174.
- Литвин, А. В., Робак, В. Є. (2013). Завдання медіаосвіти в підготовці фахівців. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка*, 3, 31–37.
- Маклюэн, М. (2003). *Понимание медиа: внешние расширения человека*. Москва–Жуковский: «КАНОН-пресс-Ц», «Кучково поле».
- Міністерство освіти і науки України. (2011). *Про проведення всеукраїнського експерименту з упровадження медіаосвіти в навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів України: наказ Міністерства освіти і науки України від 27.07.2011 № 886*.
- Морарь, М. В. (2018). Національна ідея як фактор консолідації українського суспільства. *Гілея: науковий вісник: збірник наукових праць*. Вип. 131 (4). 391–395. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2018_131_104.
- Найдьонова, Л. А. (2007). Лабораторія психології масової комунікації та медіа освіт. *Культура народів Причорномор'я*, 120, 176–178.
- Найдьонова, Л. А., Слюсаревська, М. М. (Ред.). (2016). *Концепція впровадження медіаосвіти в Україні*. Київ.
- Онкович, Г. В. (2014). Професійно-орієнтована медіаосвіта у вищій школі. *Вища освіта України*, 2, 80–87.
- Почепцов, Г. (2016). *Смисли і війни: Україна і Росія в інформаційній і смисловій війнах*. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія».
- Субота, Є. В. (2019). *Національна ідентичність і консолідація суспільства у сфері функціонування мас-медіа*. Відновлено з <https://cutt.ly/XbSvVN9>.
- Федоров, А. В. (2008). Медіаобразование в России и Украине: сравнительный анализ современного этапа развития (1992–2008). *Медиаобразование*, 4, 23–45.
- Чекмишев, О. В. (2003). Перегони з тінню. Маніпулювання свідомістю та моніторинг засобів масової комунікації. *Незалежний культурологічний часопис «І»*, 30. Відновлено з <http://www.ji.lviv.ua/n30texts/chekmyshev.htm>.
- Kubey, R. (1997). Media Education: Portraits of an Evolving Field. *Media Literacy in the Information*

Age. (pp. 1–14). New Brunswick & London: Transaction Publishers.

References

- Chekmyshev, O. V. (2003). Race with the shadow. Manipulation of consciousness and monitoring of mass media. *Nezalezhnyi kulturolohichnyi chasopys «I»*, 30. Retrieved from <http://www.ji.lviv.ua/n30texts/chekmyshev.htm>. [In Ukrainian].
- Fedorov, A. V. (2008). Media education in Russia and Ukraine: a comparative analysis of the current stage of development (1992–2008). *Mediaobrazovanie*, 4, 23–45. [In Russian].
- Koropatnyk, M. M. (2016). Media education in Ukraine: history and present. *Siverianskyi litopys*, 3, 159–174. [In Ukrainian].
- Kubey, R. (1997). Media Education: Portraits of an Evolving Field. *Media Literacy in the Information Age*. (pp. 1–14). New Brunswick & London: Transaction Publishers. [In English].
- Lytvyn, A. V., Robak, V. Ye. (2013). Tasks of media education in training. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii: Pedahohika*, 3, 31–37. [In Ukrainian].
- Maklyuen, M. (2003). *Understanding Media: External Human Extensions*. Moscow — Zhukovsky: «KANON-press-Ts», «Kuchkovo pole». [In Russian].
- Ministry of Education and Science of Ukraine. (2011). *On conducting an all-Ukrainian experiment on the introduction of media education in the educational process of secondary schools of Ukraine: order of the Ministry of Education and Science of Ukraine from 27.07.2011 № 886*. [In Ukrainian].
- Morar, M. V. (2018). Національна ідея як фактор консолідації українського суспільства. *Hileia: scientific journal: collection of scientific works*. Issue 131 (4), 391–395. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2018_131_104. [In Ukrainian].
- Naidonova, L. A. (2007). Laboratory of Psychology of Mass Communication and Media Education. *Kul'tura narodov Prichernomor'ya*, 120, 176–178. [In Ukrainian].
- Naidonova, L. A., Sliusarevska, M. M. (Ed.). (2016). *The concept of introducing media education in Ukraine*. Kyiv. [In Ukrainian].
- Onkovych, H. V. (2014). Professionally-oriented media education in higher education. *Vyshcha osvita Ukrainy*, 2, 80–87. [In Ukrainian].
- Pocheptsov, G. (2016). *Meanings and wars: Ukraine and Russia in information and semantic wars*. Kyiv: Publishing house “Kyievo-Mohylianska akademiia”. [In Ukrainian].
- Subota, Ye. V. (2019). *National identity and consolidation of society in the field of mass media functioning*. Retrieved from <https://cutt.ly/XbSvVN9>. [In Ukrainian].

Надійшла до редколегії 22.03.2021